Кримінологічна асоціація України

Велика українська кримінологічна енциклопедія

у двох томах

том 2: М – Я

До 30-річчя Незалежності України

Харків
«Факт»
2021

УДК 343.9
В 27

Рекомендовано до друку
рішенням правління Кримінологічної асоціації України від 24 квітня 2021 року.

Рецензенти:
доктор юридичних наук, професор, заслужений працівник освіти України О. Ю. Салманова
доктор юридичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України О. І. Беспалова

Редакційна колегія:
Сокуренко В.В. – доктор юридичних наук, професор, член-корепондент НАПрН України (голова);
Бандурка О.М. – доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України (співголова);
Гусаров С.М. – доктор юридичних наук, професор, член-корепондент НАПрН України;
Ярмиш О.Н. – доктор юридичних наук, професор, член-корепондент НАПрН України;
Швець Д. В. – доктор юридичних наук, доцент, заслужений працівник освіти України;
Могілевський Л. В. – доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України;
Бортник С. М. – доктор юридичних наук, доцент;
Бурдін М. Ю. – доктор юридичних наук, професор;
Клочко А. М. – доктор юридичних наук, професор

Науковий редактор:
доктор юридичних наук, професор, заслужений працівник освіти України О. М. Литвинов

Велика українська кримінологічна енциклопедія. У 2 т. Т. 2: М-Я / редкол.: В. В. Сокуренко (голова), О. М. Бандурка (співголова) та ін. ; наук. ред. О. М. Литвинов. – Харків : Факт, 2021. – 870 с. [2].
В 27
ISBN 978-966-637-990-3

Енциклопедія – галузевий звід наукових знань у сфері теорії і практики протидії злочинності. Читачеві надається можливість ознайомитися з двома блоками довідкової інформації. Перший – містить відомості про особистості, чиї здобутки у вказаній сфері мають визначальний характер для української наукової думки про злочинність. Другий – присвячено огляду, опису, тлумаченню категорій і понять, що сформувалися та використовуються у дослідженнях з проблем кримінології, кримінального, кримінально-виконавчого, кримінального процесуального та інших галузей права, а також кримінально-превентивній практиці. Також наводяться наукові коментарі з питань історії становлення та сучасного стану кримінології, особливо інноваційних векторів розвитку її знань.

Для науковців, правоохоронців, фахівців у галузі державного управління, представників громадськості і широкого кола читачів, які цікавляться проблематикою протидії злочинності.

УДК 343.9

ISBN 978-966-637-990-3 © Велика українська кримінологічна енциклопедія, 2021

ПРЕКАРИЗАЦІЯ (український вимір) (М. Максіменцев) 355
ПРЕМІЯ ІМЕНІ Е. О. ДІДОРЕНКА (В. Поклад) 358
ПРИВАТНІ ВІЙСЬКОВІ КОМПАНІЇ (М. Сийплокі) 359
ПРИЗОНІЗАЦІЯ (О. Литвинов) 362
ПРИМУС (О. Храмцов) 364
ПРИНЦИПИ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОГО ПРАВА (В. Конопельський) 365
ПРИПИНЕННЯ ЗЛОЧИНІВ (В. Голіна) 366
ПРИХОВУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ ВІД ОБЛІКУ (К. Шевелев) 368
ПРИЧИННІСТЬ (К. Марисюк) 369
ПРОГНОЗ КРИМІНОЛОГІЧНИЙ (Ю. Орлов) 371
ПРОГНОЗУВАННЯ КРИМІНОЛОГІЧНЕ (Ю. Орлов) 373
ПРОГНОЗУВАННЯ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ ЗЛОЧИННОЇ ПОВЕДІНКИ (Ю.Орлов) 374
ПРОГРАМА КРИМІНОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ (М. Фіалка) 375
ПРОПАГАНДА (О. Олішевський) 376
«ПРОПИСКА» (Д. Перепелиця) 378
ПРОСТИТУЦІЯ (Т. Шевчук) 379
ПРОСТУПОК КРИМІНАЛЬНИЙ (А. Ященко) 382
ПРОТИДІЯ ЗЛОЧИННОСТІ (Є. Гладкова) 384
ПРОТИДІЯ ЗЛОЧИННОСТІ (рівні організації) (Є. Гладкова) 386
ПРОТИДІЯ ЗЛОЧИННОСТІ (система) (Є. Гладкова) 387
ПРОТИДІЯ ЗЛОЧИННОСТІ – КОНСТИТУЦІЙНИЙ ПРИНЦИП (С. Шабельніков) 389
ПРОТИДІЯ ЗЛОЧИННОСТІ (за Біблією) (О. Олішевський) 390
ПРОФАЙЛІНГ (Д. Швець) 395
ПРОФІЛАКТИКА ЗЛОЧИННОСТІ (система) (А. Левченко) 396
ПРОФІЛАКТИКА ВІКТИМОЛОГІЧНА (В. Василевич) 397
ПРОФІЛАКТИКА ЕКСПЕРТНА (Н. Філіпенко) 399
ПРОФІЛАКТИКА ІНДИВІДУАЛЬНА (Е. Расюк) 401

— планування боротьби зі злочинністю (різновид соціальної діяльності, метою якого є те, що злочинність не повинна захлеснути суспільство та роботу правоохоронних органів).

Предмет кримінології, що формувався до сьогодні, не завжди був однозначним. З розвитком науки він уточнювався та доповнювався, починав розумітися то в більш вузькому, то в більш широкому плані. Далеко не всі елементи, що складають зараз предмет кримінології, одразу зайняли в ньому місце. Еволюцію предмета кримінології характеризує, зокрема, поступове виділення у ньому проблеми особи злочинця, віктимології тощо.

Літ.: Курс кримінології / за заг. ред. О. М. Джужі. Київ, 2001; Даньшин И. Н. Общетеоретические проблемы криминологии. Харьков, 2005; Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: у 3-х кн. Київ, 2007. Кн. 1: Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки.

© *В. Батиргареєва, А. Калініна*

ПРЕКАРИЗАЦІЯ (український вимір)

Поширення соціально-психологічних патернів прекаріату, що є загальносвітовою тенденцією, яка, проте, накладаючись на специфіку аномії українського суспільства, обтяженої широкою бідністю, виявляє своєрідні криміногенні риси. Загалом про прекарські життєві стратегії варто говорити в контексті становлення новітнього соціального класу під назвою «прекаріат».

Спроби постановки цієї проблеми, її міждисциплінарного осмислення належать британському економісту Г. Стендінгу, під авторством якого 2011 р. вийшла монографія «Новий небезпечний клас». Учений описує в ній новий трудовий клас, що знаходиться зараз у процесі свого формування. «Прекаріат» (від англ. precarious — «нестабільний», «нестійкий», об'єднаного зі словом «пролетаріат») становить одну з семи груп (разом із плутократією, олігархією, саларіатом, професіоналами («білими комірцями»), класичним пролетаріатом та люмпенами), що відображають класові відносини в глобальній ринковій системі XXI століття. При цьому вчений поставив прекаріат на передостанню позицію перед біднотою, яка живе і вмирає на вулицях.

Прекаріат — соціально-економічна група (у деяких країнах вона становить чверть дорослого населення), що характеризується трьома особливостями: її представники заздалегідь не забезпечені робочими місцями;

крім безпосередньої оплати праці, вони не отримують додаткових соціальних гарантій у вигляді пенсій та допомоги з безробіття; люди, що належать до цього класу, часто позбавлені певних громадянських прав, які є в інших членів суспільства. Серед причин, що призводять до виникнення прекаріату, Г. Стендінг називає перехід до гнучких трудових відносин, які виникли в ході формування протягом 1975–2008 рр. глобального ринку праці.

Прекаріат, таким чином, є специфічним соціальним прошарком, радше стратою, аніж класом у класично академічному розумінні цієї категорії, яка об'єднує у своїх розмитих межах соціально дезорганізованих осіб. Такі особи, наголошує Г. Стендінг, є соціальними акторами, які не мають спадкових матеріальних та інтелектуальних благ; вони відчужені від результатів своєї діяльності, виключені з процесу активного споживання, схильні до аномії і тривожності. Як можна побачити, прекаріат постає своєрідним проміжним феноменом, що формується на межі процесів маргіналізації, соціальної ексклюзії. Будучи залученими до трудової діяльності, такі особи водночас не можуть розраховувати на тривалі трудові відносини. Здебільшого – в силу непостійної роботи, ситуативних, випадкових заробітків, влаштування на тимчасову роботу, яка не передбачає високої оплати праці. У таких умовах, серед іншого, вимушені організовувати свою життєдіяльність і внутрішньо переміщені особи в Україні. Як справедливо в цьому контексті зауважує В. С. Батиргареєва (2016), дедалі все гострішою ставатиме проблема злочинності вимушено переміщених осіб із Луганської та Донецької областей. В умовах відсутності придатного житла, будь-якої роботи, а отже, й достатніх засобів існування, поведінка таких осіб загрожує кримінальними ексцесами.

Дійсно, проблема кримінальної активності внутрішньо переміщених осіб ще очікує своєї розробки. Проте вже зараз очевидно, що ця категорія осіб значною мірою й органічно доповнює соціальний функціонал (чи-то дисфункціонал) прекаріату.

Втім, соціально-демографічні й рольові ознаки не є ключовими; вони є індикаторами більш глибинних соціально-психологічних процесів і станів, які виявляють криміногенні властивості. Вони візуалізуються в спектрі поширення патернів нестійкості соціального становища, ситуативного на противагу перспективному мисленню. Життєві стратегії особи, яка формується й функціонує в межах таких патернів, обмежуються вузькими кордонами, короткими дистанціями виживання. Подібний «погляд із кута» фіксує вельми тривожну панораму особистісного розвитку, в якій останній набуває атомізованих контурів; соціальна контекстуальність обмежується

ситуативністю поточного моменту, актуалізованими «тут і зараз» базовими потребами. Цілком зрозуміло, що такі життєві траєкторії абсолютно або переважно не пов'язані з функціонуванням особистих та групових ціннісних наративів соціоекологічного зразка. Об'єкти природи, надра вмонтовані в масив ресурсу виживання та не здатні стимулювати емоційно резонансні стани соціально-регуляторної властивості.

Водночас, ці ж патерни, як негативні нормативно-рольові мисленнєві й діяльнісні матриці, є факторами соціально-негативної (опозиційної) консолідації, формують простори квазіправової сингулярності. Такі простори мають як фізичні обриси (населені пункти, зони розгортання кримінальних практик, у тому числі й щодо видобування корисних копалин: у цьому контексті варто згадати «бурштинові республіки»), так і суто інформаційні: особливі параметри дискурсу, групування в соціальних мережах, вироблення й аргументація групової політичної позиції, відношення до державних інституцій, правової системи. Здебільшого таке відношення не узгоджується з формально-юридичними та морально-правовими вимогами, ґрунтуючись на криміногенних комплексах ілюзій та сваволі, накладаючись додатковим шаром конфліктогенності на добре підготовлене для цього аномійне соціальне тло.

Такі консолідовані простори сингулярності функціонують за механізмами самоорганізації. Їх автогенетичні властивості сприяють утвердженню впливовості організованих злочинних угруповань на прекаріат, який досить легко залучається до квазітрудової діяльності. Важливо усвідомити: прекаріат, хоча і відповідає за багатьма параметрами маргінальним прошаркам, утім не є класично криміногенною групою з яскраво вираженими антисуспільними установками. Люди, які відповідають ознакам прекаріату, у своїй соціальній опозиційності прагнуть відновити соціальну справедливість, не порушуючи фундаментальних загальнолюдських її засад. Тому і втягнення до кримінальних практик відбувається, як правило, лише в тих випадках, в яких злочинна поведінка має яскраво виражену конструктивістську природу, не передбачає конкретних потерпілих, жертв (інших людей), є неправовою альтернативою трудовій діяльності.

Літ.: Стэндинг Г. Прекариат : новый опасный класс / Пер. с анг. Н. А. Усовой. М., 2014.

© *М. Максіменцев*